

УДК 343.37+343.973

DOI 10.33244/2617-4154.2(4).2020.122-127

М. М. Забарний,

к.ю.н.,

Університет ДФС України

e-mail: 30.01@nusta.edu.ua

ORCID ID 0000-0001-7933-7498

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОСТІ

У цій статті наведено окремі аспекти кримінологічного аналізу сучасних тенденцій злочинності в Україні та посилення їх негативного впливу на криміногенну обстановку у нашій державі за соціально-економічним, воєнно-політичним та культурно-ідеологічним напрямками. Вказується, що особливо небезпечним є множення зазначених факторів один на одного, що може призвести до вкрай негативних наслідків у всіх сферах соціального життя. Відповідно, зазначені тенденції злочинних проявів мають бути обов'язково враховані під час розробки прогнозів злочинності та планування конкретних заходів кримінологічного забезпечення запобігання злочинності в Україні. Зазначено, що суттєвий вплив на стан злочинності чинять і недоліки реформування правоохоронних органів. Вказується також, що на злочинність впливають прорахунки у кадровій політиці, що спричинили відплив досвідчених працівників, зниження службової мотивації, інші недоліки реформування правоохоронних органів.

Ключові слова: злочинність, злочин, кримінологічний аналіз, правоохоронні органи, судимість, кримінальна відповідальність.

М. М. Забарный. Отдельные аспекты криминалистического анализа преступности

В статье приведены отдельные аспекты криминалистического анализа современных тенденций преступности в Украине и усиление их негативного влияния на криминальную обстановку в нашей стране по социально-экономическому, военно-политическим и культурно-идеологическим направлениям. Указывается, что особенно опасно умножения указанных факторов друг на друга, что может привести к крайне негативным последствиям во всех сферах социальной жизни. Соответственно, указанные тенденции преступных проявлений должны быть обязательно учтены при разработке прогнозов преступности и планировании конкретных мероприятий криминалистического обеспечения предотвращения преступности в Украине. Отмечено, что существенное влияние на состояние преступности оказывают и недостатки реформирования правоохранительных органов. Указывается также, что на преступность влияют просчеты в кадровой политике, которые вызвали отток опытных работников, снижение служебной мотивации, другие недостатки реформирования правоохранительных органов.

Ключевые слова: преступность, преступление, криминалистический анализ, правоохранительные органы, судимость, уголовная ответственность.

Здійснюючи кримінологічний аналіз злочинності, варто зазначити, що на сьогодні в Україні існують економічні відносини, керовані олігархами, в яких панують такі криміногенні явища, як монополізм та тінізація економічної сфери, економічна нерівність, знижуються показники зайнятості, переважна частина населення перебуває за межею бідності. Відповідно до різних даних тінізація економіки в Україні сягає від 30 до 45 % від рівня ВВП, зuboжіння населення рекордно у 2016 році зросло майже на 20 %, а, згідно із статистичними даними ООН, за межею бідності в Україні перебувають 78 % населення. На відміну від корисливої злочинності загальнокримінальних спрямувань економічна злочинність визначається як вид злочинності, який підриває економічну безпеку держави, оскільки їй властивий мінливий характер, де спостерігається певний зв'язок між економічною злочинністю і суспільним устроєм держави. Це все може призвести до ще більшої криміногенності держави і збільшення рівня злочинності, особливо в економічній сфері [1].

Варто зазначити, що питання, які виникають при здійсненні аналізу проблем кримінологічного спрямування, потребують обґрунтування, – який зміст вкладають науковці в таке поняття, як «кримінологічна характеристика злочинності». Тобто виникає потреба характеристики злочинності як соціального явища через призму науки кримінології. Надалі, здійснюючи аналіз системності та науковості дослідження кожного із цих проблемних питань, часто виникають дискусійні питання, інколи наукові протиріччя. Вбачається, що питання полягає в такому: з чого складається зміст кримінологічної характеристики злочинності, тобто яким алгоритмом необхідно користуватися під час такої аналітичної діяльності; яке мають співвідношення кримінологічної характеристики з криміналістичною та кримінально-правовою характеристикою і що слугує межею, яка їх відокремлює; як мають співвідноситися інші елементи в кримінологічній науці, такі як причини й умови злочинності, особа злочинця та система запобігання злочинності при здійсненні кримінологічної характеристики злочинності [2].

Як зазначається у наукових дослідженнях, починаючи з 2010 року фіксуються суттєві показники зниження кількості виявлення організованих угруповань та злочинних організацій. Крім зниження рівня у 2016 р. загальних показників кількості виявлення організованих угруповань та злочинних організацій, порівняно з 2010 р., звертається увага й на окремі негативні структурні зміни відповідного результату у діяльності правоохоронних органів. Особливо відчутно це проявляється у викритті організованих угруповань та злочинних організацій з транснаціональними зв'язками, які у 2016 р. виявлені лише 4 (порівняно: 40 – у 2010 р., 28 – у 2014 р. та 4 – у 2015 р.). Отже, втрачена можливість використовувати узгоджені оперативні-розшукові заходи для виявлення та припинення діяльності організованих угруповань та злочинних організацій з транснаціональними зв'язками, притягнення їх організаторів та учасників до кримінальної відповідальності. Також варто зауважити, що у 2016 р. не засуджено жодних організаторів чи учасників таких угруповань. Такий стан речей зумовив прийняття рішення ліквідувати у 2015 році спеціалізовані підрозділи МВС з боротьби з організованою злочинністю та пов'язаними із цим наслідками оперативної обстановки, слідчої і судової практики. Постала проблема також зі зміною кримінологічної ситуації, пов'язаної з появою в Україні терористичної загрози. Однією з причин такий стан речей пов'язують з розривом оперативних службових зв'язків вітчизняних правоохоронних органів із правоохоронними органами Російської Федерації – країни, яка на сьогодні є країною агресором щодо України [3].

Наступне, що на себе звертає увагу, структура злочинності певною мірою відрізняється від структури судимості, що свідчить про певну неузгодженість між правоохоронною та судовою системами, наявні недоопрацювання при здійсненні розслідувань та розкритті кримінальних правопорушень [3].

При здійсненні кримінологічного аналізу злочинності звертає на себе увагу відмінність у структурі між злочинністю та судимістю, а також низькі відсотки судимостей за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаних з наданням публічних послуг, а також злочини проти правосуддя. Серед зареєстрованих кримінальних правопорушень проти власності превалують крадіжки – 304 697 тис. (76,9 % від усіх злочинів проти власності). Грабежі та розбої становлять 6,4 % (25 528 злочинів) та 0,9 % (3607 злочинів) відповідно, шахрайства – 11,5 % (45 735 злочинів), 4,3 % – інші. Зважаючи на таку співвідношеність корисливих кримінальних правопорушень, що є традиційним для структури злочинності в Україні та не вирізняється специфічними змінами протягом останніх п'яти-шести років. Характер злочинності найбільшою мірою залежить від питомої ваги в її структурі кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи. У 2016 році цей показник становив 8,3 %, у 2015 – 9,5 %, у 2014 – 11,7 %, у 2013 – 12 %. Таким чином, динаміка питомої ваги кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я у загальній структурі злочинності попередньо мала зворотне значення у динаміці її абсолютного показника. Погоджуємося, що темп зростання загального рівня злочинності суттєво випереджають темп зростання кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи та в цілому від останніх не надто є залежним. Отже, щодо загального зростання злочинності визначається негативною тенденцією інших видів злочинності. Зазначають, що у структурі кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи переважають умисні легкі тілесні ушкодження. Донедавна їх показник в абсолютних величинах перебував на позначці у 32 046 кримінальних правопорушень, що становить 66 %. Після них найбільшою питомою вагою характеризувалися умисні вбивства, яких за попередній період були зареєстровані 6329 [4].

Щодо аналізу попереднього періоду, то у 2017 році було обліковано 335 910 кримінальних правопорушень проти власності, що дещо менше ніж раніше (у 2016 році – 405 549). Ця цифра збільшилась майже на 15 % ніж за попередні роки (у 2013 році – 334 821, у 2010 році – 318 216, а у 2009 році – 242 766). Варто зазначити, що до даних показників не включено статистичних даних про кримінальні правопорушення, вчинених на окупованих територіях у нашій країні. Найбільш невідготовленими в 2017 році до вчинення кримінальних правопорушень вищезазначених діянь стали м. Київ (45 767), Дніпропетровська (29 362), Харківська (24 239), Запорізька (23 981), Одеська (21 104) та Львівська (18 494) області. Працівники правоохоронних органів звертають особливу увагу на зростання епізодів крадіжок, яких у 2017 році обліковано 261 282, що більше ніж на 30 % порівняно з попередніми роками (у 2013 році – 242 769, у 2010 році – 254 755, а у 2009 – 175 876). Ще найбільше суспільно небезпечним для суспільства і громадян є крадіжки з квартир власного майна, яких у 2017 році було вчинено 25 171 та у 2016 році – 27 204, у той час як у 2013 році – 17 450. Ці показники, знову ж таки, без можливого зарахування кількісних показників вчинених правопорушень даної категорії на окупованих територіях з 2014–2017 років [6] і до сьогодні.

Так, варто звернути увагу на наступне, якщо у 2010 р. було зареєстровано 2 356 умисних вбивств та 3 777 умисних тяжких тілесних ушкоджень, то у 2013 р. – 5 861 умисних

вбивств та 3 026 умисних тяжких тілесних ушкоджень, у 2014 р. – 11466 умисних вбивств та 3 132 умисних тяжких тілесних ушкоджень, у 2015 р. – умисних 8367 вбивств та 3462 умисних тяжких тілесних ушкоджень. Однак щодо рівня умисних вбивств, то тут тенденція до певного зниження динаміки протягом останніх двох років (щодо умисних тяжких тілесних ушкоджень – зниження відбулося тільки у 2016 р.) [4].

Як вбачається з доступних джерел та згідно з даними Міністерства оборони України, 2016 року бойові втрати становили 211 осіб, що є найменшим показником з 2014 р. Поряд зі зниженням кількості умисних убивств, що зумовлені збройними протистояннями на територіях проведення АТО, спостерігаються подальші зростання вбивств, що вчиняються на побутовому підґрунті з особистих мотивів. Такого висновку передуює виведення арифметичної різниці загальної кількості умисних вбивств та бойових втрат і порівняння її з показниками 2013 року, початку АТО. У кримінально-правовій структурі статистичних показників щодо умисних убивств переважають некваліфіковані види (основні складі кримінальних правопорушень). 2016 року частка останніх становила 87,5 %. Варто зауважити, що поряд із цим мають місце несприятливі зміни у структурі кваліфікованих видів вбивств саме умисних. Зокрема, якщо протягом 2005–2013 рр. серед вбивств з обтяжуючими ознаками переважали умисне вбивство двох і більше осіб (близько 17 %), умисне вбивство, вчинене за попередньою змовою групою осіб (близько 10 %), умисне вбивство з корисливих мотивів (близько 9 %), то у 2016 році ситуація частково змінилася: переважають вбивства за попередньою змовою групою осіб (15,3 %), з корисливих мотивів (14,5 %), двох і більше осіб (14,2 %), особою, яка раніше вчинила умисне вбивство (11,3 %). Особливу занепокоєність викликає останній вид, що свідчить про гостроту і кризу як інституту виконання покарань, так і оперативного-розшукового запобігання, адміністративного нагляду. 53,4 % умисних убивств вчиняється у стані алкогольного сп'яніння. 24,1 % умисних убивств вчинені особами-рецидивістами, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності. Серед вбивць переважають чоловіки (94 %) віком 21–40 років (62 %), неодружені (64 %), працездатні, але не працюючі (58 %), із загальною середньою або професійно-технічною освітою (73 %). Звертає на себе увагу така динаміка, яка зумовлена змінами у характері та інтенсивності антитерористичної операції в окремих районах Донецької та Луганської областей. Варто вказати на перехід ситуації АТО з інтенсивного стану до етапу припинення вогню з тенденціями до стратегічного заморожування військового конфлікту й демонстрацією незначного збройного протистояння локального масштабу на окремих територіях лінії тимчасового розмежування конфлікту. Зазначимо, що цей стан показників характеризується меншою кількістю потерпілих такого протистояння [5].

Серед усіх виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, близько третью частини вже притягалися до кримінальної відповідальності, приблизно 50 % з останніх на момент вчинення злочину мали непогашену або незняту судимість. 13,5 % виявлених осіб вчинили злочин у стані алкогольного сп'яніння. 62,7 % на момент вчинення кримінального правопорушення ніде не працювали і не навчалися, 14,1 % мали статус офіційних безробітних. Отже, близько 75 % усіх кримінальних правопорушень вчинили особи, які належать до категорії соціально-неблагополучних, тобто десоціалізованих, що не мають налагоджених суспільно корисних зв'язків, визначеного місця у сучасному соціумі. Але цей факт специфічного стану злочинності в Україні є з певними симптомами не тільки і не стільки з позиції, що створює значною мірою у суспільстві, де панує

маргінальна поведінка, скільки в аспекті істотної дисфункції правоохоронної системи, поза сферою впливу якої залишаються організовані злочинні угруповання, особливо у сфері політики, економіки. Аналізуючи вищенаведене, погоджуємося з висновком про те, що протягом останніх років змінилися базові фактори детермінації таких кримінальних правопорушень у сторону зменшення їх впливу. Зростання загальної злочинності та кримінальної активності населення в Україні є незначним та не пов'язане із вчиненням злочинів проти життя і здоров'я. Але при тому, все ж, зберігається істотне їх поширення, а в загальній їх структурі значна частка складається з умисних вбивств. Варто зазначити, що саме умисні вбивства є індикатором, який визначає загальний стан злочинності, обтяжений стійким насильницьким асоціальним практичним показником у суспільстві нашої держави. Наступним суттєвим показником у структурі загальної злочинності є показник рецидивної злочинності [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/6_2018/22.pdf (дата звернення: 12.09.2020).
2. URL: [http://files.visnikkau.org/200000611-693fe6a356/%D0%A4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0\(9%D0%B0\).pdf](http://files.visnikkau.org/200000611-693fe6a356/%D0%A4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0(9%D0%B0).pdf) (дата звернення: 12.09.2020).
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013–2016 рр.): статистична інформація Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 12.09.2020).
4. Звітність: судова статистика (2010–2016 рр.). Судова влада України: офіційний веб-портал. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (дата звернення: 12.09.2020).
5. Аналітичні огляди щодо стану здійснення правосуддя (2010–2015 рр.): судова статистика. Судова влада України: офіційний веб-портал. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (дата звернення: 12.09.2020).
6. Баганець О. Про стан злочинності. URL: <http://resonance.ua/pro-stan-zlochinnosti/> (дата звернення: 12.09.2020).

REFERENCES

1. URL: http://www.pravo.nayka.com.ua/pdf/6_2018/22.pdf (data zvernennia: 12.09.2020).
2. URL: [http://files.visnikkau.org/200000611-693fe6a356/%D0%A4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0\(9%D0%B0\).pdf](http://files.visnikkau.org/200000611-693fe6a356/%D0%A4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0(9%D0%B0).pdf) (data zvernennia: 12.09.2020).
3. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia (2013–2016 rr.): statystychna informatsiia Heneralnoi prokuratury Ukrainy. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (data zvernennia: 12.09.2020).
4. Zvitnist: sudova statystyka (2010–2016 rr.). Sudova vlada Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (data zvernennia: 12.09.2020).
5. Analitychni ohliady shchodo stanu zdiisnennia pravosuddia (2010–2015 rr.): sudova statystyka. Sudova vlada Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal. URL: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/ (data zvernennia: 12.09.2020).
6. Bahanets O. Pro stan zlochynnosti. URL: <http://resonance.ua/pro-stan-zlochinnosti/> (data zvernennia: 12.09.2020).

M. M. Zabarny. Some aspects of forensic analysis of crime

This article presents some aspects of criminological analysis of current crime trends in Ukraine and strengthening their negative impact on the criminogenic situation in our country in socio-economic, military-political and cultural-ideological areas. It is pointed out that the multiplication of these factors by each other is especially dangerous, which can lead to extremely negative consequences in all spheres of social life. Accordingly, these trends in criminal activity must be taken into account when developing crime forecasts and planning specific measures of criminological support for crime prevention in Ukraine. It is noted that the shortcomings of law enforcement reform also have a significant impact on the state of crime. It is pointed out that crime is also affected by miscalculations in personnel policy, which has led to an outflow of experienced workers, reduced job motivation, and other shortcomings in law enforcement reform.

It is pointed out that today in Ukraine there is an oligarchic model of economic relations, which is accompanied by such criminogenic phenomena as shadowing and monopolization of the economy, deepening economic inequality, deteriorating employment and poverty of the majority of the population. According to various data, the shadow economy in Ukraine ranges from 30 % to 45 % of GDP, the level of impoverishment in 2016 alone increased by almost 20 %, and, according to UN statistics, 78% of the population in Ukraine is below the poverty line. All this leads to an increase in the criminogenic potential of the state and the growth of crime in general and in the economy in particular. In contrast to mercenary crime of general criminal profile, economic crime is defined as an explosive type of crime, because it is characterized by variability, where there is a certain dependence of economic crime on the social formation of the state

Key words: *crime, crime, criminological analysis, law enforcement agencies, criminal record, criminal liability.*

Стаття надійшла до редколегії 16 вересня 2020 року